

КОНТРОЛЬ ЗА НАВЧАЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ МОЛОДОГО ВЧИТЕЛЯ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ЙОГО ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

YOUNG TEACHER'S EDUCATIONAL ACTIVITY CONTROL AS A PRECONDITION OF THE FORMATION OF HIS PEDAGOGICAL SKILL

Стаття присвячена одній з актуальних проблем сучасної школи і педагогіки – формування педагогічної майстерності молодого вчителя. Зокрема, досліджено роль контролю за навчальною діяльністю молодого вчителя у його професійному зростанні. Наголошується, що контроль за роботою молодого вчителя має свої особливості, передбачає всебічну допомогу в опануванні різних видів педагогічної діяльності і має здійснюватися в системі, постійно, за певними показниками та за конкретними видами роботи. Серед функцій контролю відзначено констатацію досягнень і недоліків, виявлення причин, які їх породжують, глибокий педагогічний аналіз діяльності, регулювання й коригування цієї діяльності, прогнозування подальшого розвитку молодого вчителя. На основі аналізу шкільної практики виокремлено етапи, методи і форми контролю за діяльністю молодого вчителя. На першому етапі відбувається ознайомлення з роботою молодого вчителя, з рівнем його підготовленості до педагогічної діяльності. На другому етапі вивчається виконання молодим учителем вимог навчальних програм і надання методичної допомоги. На третьому етапі здійснюється перевірка наданих учителеві рекомендацій. Упродовж усіх етапів наставники і керівники школи використовують різноманітні методи контролю: спостереження, інтерв'ювання, анкетування, тестування, бесіди, вивчення документації, аналіз і самоаналіз уроку, виховного заходу, а також навчають молодого вчителя робити висновки зі своєї практики, накопичувати свій позитивний досвід. З'ясовано, що найпоширенішою формою контролю за діяльністю молодого вчителя є відвідування уроку з подальшим його аналізом і наданням рекомендацій. Викладено застереження щодо рекомендацій, які, зокрема, мають бути продовженням висновків, бути реальними і дієвими, тобто містити конкретний план дій.

Ключові слова: педагогічна майстерність, молодий учитель, контроль, етапи контролю, методи і форми контролю, керівник школи, аналіз уроку.

The article is devoted to one of the topical issues of the present-day school and pedagogy – the formation of the young teacher's pedagogical skill. Especially it is cleared up that the teacher's activity control plays a great role in the teacher's professional development. It is emphasized, that the young teacher's activity control has its peculiarities; it helps young teachers to master all types of the pedagogical activity and must be realized continually and methodically. The main functions of the control are the statement of the young teacher's progress and faults, detection of the causes of the faults, thorough analysis of the young teacher's activity, regulation and correction of the activity and prognostication of the young teacher's further development. Stages, methods and forms of the young teacher's activity control are defined on a basis of school practice. At the first stage, school leaders get knowledge of the young teacher's work and the level of his preparedness for the pedagogical activity. At the second stage, school leaders check the teacher's execution of standards of syllabi and curricula and give him methodical help. At the third stage, they check how the young teacher fulfills the advices given him before. At all stages school leaders and mentors use different methods of control: observation, interviewing, questioning, conversation and discussion, learning documents, analysis and self-examination of a lesson or educational actions. They also teach the young pedagogue to deduce from his activity and to accumulate his positive experience. The most widely used form of the young teacher's activity control is the school leaders and mentors' attendance of the young teacher's lesson and its analysis. The notions concerning mentor's advices are explicated in the article. They must prolong the conclusions, to be practicable, realizable and efficient. The young teacher must be equipped with a plan of further activity.

Key words: pedagogical skill, young teacher, stages of control, methods and forms of control, school leaders, analysis of a lesson.

УДК 37.091.12:005.963
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-13-2-4>

Лях Г.Р.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет»

Постановка проблеми. Реалізація завдання реформування системи освіти України і розбудови нової української школи великою мірою залежить від учителя, його професійної підготовки, ерудиції, культури. У зв'язку з цим до вчителя, його педагогічної майстерності висувуються високі вимоги. Особлива надія покладається на молодих учителів – випускників закладів вищої педагогічної освіти. Вони гостріше відчувають сучасні проблеми, з надією дивляться у майбутнє. Молоді вчителі мають ґрунтовні знання, певні вміння і зацікавлення, бажання працювати у школі, з дітьми, вони сповнені сил і енергії, сподівань і прагнень, мають бажання реалізуватися як особистість та фахівець, свідомі головного завдання –

дати дітям ґрунтовні знання і сформувати високі моральні якості, виховати громадянина держави. Усе це становить міцну основу для формування їхньої педагогічної майстерності.

З іншого боку, молоді вчителі ще глибоко не осмислюють всю складність професії педагога, великі та відповідальні завдання, які покладаються на них. Крім цього, у молодих учителів ще бракує досвіду для вирішення складних завдань навчання і виховання молодого покоління. З огляду на це актуальності набуває проблема формування педагогічної майстерності молодого вчителя. Оскільки педагогічна майстерність учителя найбільш інтенсивно формується у процесі самостійної роботи в школі, то тут важливу роль відіграють

педагогічні колективи шкіл, на яких покладається завдання піклування про професійне становлення молодих учителів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема формування педагогічної майстерності молодого вчителя привертає увагу багатьох педагогів. Керівники шкіл, працівники інститутів післядипломної педагогічної освіти, керівники методичних об'єднань узагальнюють і поширюють свій досвід роботи з молодими вчителями, розробляють методичні рекомендації.

У науковій педагогічній літературі досліджується широке коло питань, пов'язаних з діяльністю молодого вчителя: професійно-педагогічна підготовка вчителя у закладах вищої освіти (І. Кривонос, В. Сластьонін, Н. Тарасевич), готовність випускників педагогічних вишів до роботи у школі (О. Абдулліна, Н. Кузьміна), труднощі у роботі молодих учителів (Ю. Бабанський, Н. Головка), адаптація молодого вчителя (С. Вершловський, В. Коротов, Л. Лесохіна, Ю. Львова, О. Мороз, В. Сластьонін), удосконалення професійно-педагогічної майстерності молодого вчителя (В. Афанасов, Н. Кузьміна, Г. Чупилко). У доробках підкреслюється роль педагогічного колективу у формуванні майстерності молодих учителів. Зокрема, наголошується на необхідності контролю за діяльністю молодого вчителя як важливої умови формування його професійної майстерності.

Формулювання цілей статті. Метою статті є з'ясування ролі контролю за діяльністю молодого вчителя у формуванні його педагогічної майстерності, а також визначенні цілей, етапів, методів і форм контролю за його навчальною діяльністю.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Контроль за роботою молодого вчителя має свої особливості, оскільки «як дріб'язкова опіка і постійний жорсткий нагляд за роботою молодого вчителя, так і відсутність контролю за його діяльністю породжує у нього негативне ставлення до справи» [4, с. 69]. Тому контроль – це не тільки констатація досягнень і недоліків, а й виявлення причин, які їх породжують. Без глибокого педагогічного аналізу діяльності молодого вчителя, його досягнень у всіх ланках навчально-виховного процесу неможливе регулювання й коригування цієї діяльності, а також прогнозування подальшого розвитку молодого вчителя.

Головне призначення контролю за діяльністю молодого вчителя – це всебічна допомога в опануванні різних видів педагогічної діяльності, а отже, і сприяння його професійному зростанню. Тому він має здійснюватися в системі, постійно, за певними показниками та за конкретними видами роботи. Так, об'єктом контролю має бути процес навчання (виконання навчальних програм, рівень навчальних досягнень учнів, продуктивність роботи молодого вчителя, стан викладання предмета, орга-

нізація позакласної роботи з предмета тощо), методична робота (методичний рівень молодого вчителя, його участь у різних формах методичної роботи), наукова і експериментальна діяльність (нововведення і ступінь їх наукової обґрунтованості, результативність нововведень, рівень наукової підготовки педагога). Методи контролю різноманітні: спостереження, інтерв'ювання, анкетування, тестування, бесіда (з учителем, учнями, батьками, колегами), вивчення документації (журналів, планів роботи, учнівських зошитів тощо), аналіз і самоаналіз уроку, виховного заходу [2].

Відповідно до цілей контролю можна виокремити 3 етапи. На першому етапі здійснюється знайомство з роботою молодого вчителя, з рівнем його підготовленості до педагогічної діяльності. З цією метою керівник школи проводить бесіди з учителем, відвідує його уроки. При цьому відвідування уроків починається не з першого дня його діяльності, а приблизно з другого-третього тижня роботи. Це дає змогу вчителю познайомитися з учнями, зорієнтуватися на цей колектив учнів, самому побачити свої недоліки та оцінити свої можливості. У цей час керівник школи і наставник проводять бесіди з молодим учителем, допомагають скласти календарний і перші поурочні плани, підготуватися до першого уроку (визначити цілі, структуру уроку, відібрати матеріал для одного-двох уроків, залучити додаткову літературу, необхідні технічні засоби навчання).

Потім керівник школи відвідує серію уроків (6–8) молодого вчителя з метою вивчення його методичної та теоретичної підготовки. З бесід з керівниками шкіл було з'ясовано, що найбільш загальними висновками за цією серією уроків є такі: вчителі-початківці добре уявляють мету і завдання школи та своє призначення у ній, мають достатній рівень загальноосвітньої та спеціальної підготовки; прагнуть реалізувати дидактичні принципи навчання: науковість, систематичність, доступність, наочність, зв'язок з життям. Водночас брак досвіду роботи з дітьми, розрив між деякими вміннями і навичками та теоретичними знаннями створює певні труднощі на початковому етапі педагогічної діяльності. Так, учителі ще не вміють чітко спланувати свою роботу з урахуванням вимог навчальних програм і психологічних особливостей школярів; відсутня чітка організація етапів уроку і дисципліни. У результаті невідповідності між змістом навчального матеріалу та методами його викладення виникають труднощі у взаєминах з учнями. Помічаючи ці труднощі, вчителі не вміють правильно визначити їх причини і попередити їх, на уроці часто користуються випадковим набором методів і прийомів, не узгоджуючи їх із завданнями уроку.

Після відвідування першої серії уроків молодим учителям дається певний час для самооцінки

своїх уроків. Потім проводиться бесіда, під час якої з'ясовуються труднощі, з якими зустрілися вчителі у підготовці і проведенні уроків, та виявляються шляхи їх подолання. Зробивши висновок про теоретичну і методичну підготовку молодого вчителя, керівник школи радить відвідати уроки досвідчених учителів, насамперед наставника, з метою вивчення питань, які найбільше утруднюють учителів (наприклад, вибір способів організації навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроці у відповідності до поставлених завдань і специфіки навчального матеріалу; способи стимулювання активності учнів тощо), а також радить обрати для самостійної розробки методичну тему, дослідження якої допоможе вчителю подолати труднощі.

На другому етапі керівник школи відвідує серію уроків з метою вивчення виконання вимог навчальних програм і надання методичної допомоги. Під час відвідування уроків молодих учителів з цією метою встановлено, що молоді вчителі не досить реалізують розвивальну та виховну функції уроку. Про це, зокрема, свідчить низький рівень дисципліни, несвоєчасне виконання учнями вимог учителя, відсутність бажання відповідати на запитання, нудьга на уроках. Відсутня робота із формування вміння слухати, немає єдиного темпу письма, не завжди висуваються вимоги до стану робочого місця учнів, оформлення робіт у зошитах, записів на дошці. Мовлення вчителя або гучне, що дратує, або тихе, невиразне. Учителі роблять невиправдано багато зауважень, виховний ефект яких знижується через відсутність контролю за їх виконанням. У результаті учні показують низький рівень знань, умінь і навичок. Це пояснюється недостатньою увагою до відпрацювання в учнів навичок.

Під час аналізу цієї серії уроків керівник ще раз привертає увагу молодого вчителя до вимог навчальних програм, вказує на недоліки в їх реалізації, а також пропонує шляхи їх усунення. Наприклад: приділити увагу випрацюванню в учнів умінь та навичок; продумати систему вправ з метою закріплення знань і доведення до автоматизму деяких умінь; надати урокам більшої практичної спрямованості, плануючи практичну роботу з учнями тощо. Також рекомендують відвідати уроки досвідчених учителів з метою вивчення питання реалізації вимог навчальних програм.

На третьому етапі керівник відвідує декілька уроків молодого вчителя з метою перевірки наданих учителю рекомендацій, а також проводить бесіди за змістом документів методичного характеру. В основному керівники шкіл відзначають, що молоді вчителі успішно реалізують рекомендації, які їм надавалися під час відвідування уроків: вони покращують підготовку до уроків, відвідують уроки наставників і вчителів-методистів. Усе це позитивно впливає на організацію навчально-вихов-

ної роботи: вчителі вже на кінець першого року роботи можуть чітко формулювати завдання уроку і успішно їх реалізовувати, у своїй роботі використовують деякі елементи досвіду вчителів-наставників і методистів. Водночас є невелика частка вчителів, які продовжують припускатися помилок, що і на попередніх уроках. У таких випадках варто з'ясувати причини такого ставлення до роботи і накреслити конкретний план індивідуальної допомоги вчителю.

Найпоширенішою формою контролю за діяльністю молодого вчителя є відвідування уроку. При цьому керівник школи може зосередити свою увагу як на загальних питаннях (готовність молодого вчителя до професійної діяльності, виконання вимог навчальних програм), так і на окремих питаннях ведення навчального процесу (реалізація дидактичних принципів навчання, ефективність застосування методів навчання, здійснення індивідуального та диференційованого підходу в процесі навчання, стимулювання активної навчальної праці учнів, відповідність форм, методів, дидактичних завдань до структури уроку, ефективність використання технічних засобів навчання, наочності, реалізація міжпредметних зв'язків тощо).

Перед відвідуванням уроку молодого вчителя керівник школи з'ясовує, як він готувався до уроку, яку додаткову літературу використовував, якими методичними посібниками чи інтернет-ресурсами користувався. Під час аналізу відвіданих уроків у бесіді підкреслює перш за все достоїнства діяльності вчителя, позитивні його якості. Відомо, що якщо успіхи молодого вчителя помічено, визнано іншими, то його задоволеність результатами праці зростає, і це є однією з умов його професійного просування.

Важливо навчити молодого вчителя робити висновки зі своєї практики, накопичувати свій позитивний досвід. Найбільш вигідним у цьому відношенні є поетапний аналіз уроку, запропонований Ю. Конаржевським [3, с. 99–122]. Він пропонує розчленування уроку на частини і дослідження кожної з них окремо і водночас у зв'язку з іншими частинами. Не варто різко й категорично висловлювати свою думку з приводу того чи іншого виду роботи, а розібратися, чому вчитель вчинив так, а не інакше. Кращою формою аналізу уроку є бесіда, в якій з'ясовуються такі питання: як учитель визначив мету уроку? Як сплановано діяльність учнів на уроці? Чому використано той чи інший метод, прийом вивчення нового матеріалу? Що дало використання відеоматеріалів, інтернет-ресурсів? Чи виправдався передбачуваний учителем хід уроку? Наскільки важким є матеріал, що вивчається, для учнів і як було попереджено труднощі учнів у його сприйнятті та засвоєнні? Ці та інші питання дають змогу керівнику школи з'ясувати причини недостатньої підготовки вчителя до уроку, виявити

здатність молодого педагога орієнтуватися в педагогічному процесі, рівень оволодіння педагогічною діяльністю. Головна мета такої бесіди – допомогти молодому вчителю побачити свої досягнення і вказати шляхи усунення недоліків у роботі.

Аналіз уроку закінчується висновками і рекомендаціями. Ми поділяємо вимоги до рекомендацій, які вже напрацьовано в педагогічній літературі.

1. Рекомендації мають бути продовженням висновків. Якщо, наприклад, у висновках говориться, що вчитель не досить повно використовує матеріал, що вивчається, у виховних цілях, то йому слід порекомендувати, якими способами можна усунути цей недолік. При цьому важливо довести правильність рекомендацій: навести приклад уроку, який мав кращі результати, послатися на праці педагогів, які визначили закономірності процесу навчання, опис прикладів у літературі тощо.

2. Рекомендації мають бути реальними, для їх реалізації мають бути певні умови. Так, якщо директор радить учителю використовувати у своїй роботі технічні засоби навчання або наочні посібники, то вони мають бути наявні у школі.

3. Рекомендації мають містити конкретний план дій, а не зводитися тільки до поради прочитати літературу чи відвідати уроки колег.

4. Дієвість рекомендацій – обов'язковий контроль за їх виконанням [1, с. 72–73].

Висновки. Контроль за діяльністю молодого вчителя є важливим складником внутрішньшкільного контролю. Його мета – підтримати молодого вчителя на перших етапах його роботи, щоб у нього сформувалася впевненість у собі, своїх можливостях досягти успіху. Врешті-решт, контроль за діяльністю молодого вчителя спрямований на підвищення його професійної майстерності, що, своєю чергою, сприяє підвищенню якості всього навчально-виховного процесу в школі. Головним об'єктом уваги керівників шкіл є урок молодого вчителя, підготовка до уроку, його результати, взаємини з учнями.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Векслер С.І. Вимоги до аналізу уроку. Радянська школа. 1982. № 9. С. 70–73.
2. Вербицький В.В. Вплив системи контролю на ефективність управління навчальним закладом у сучасних умовах. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. URL: <http://www.stattionline.org.ua/pedagog/104/18016-vpliv-sistemi-kontrolyu-na-efektivnist-upravlinnya-navchalnim-zakladom-u-uchasnix-umovax.html>.
3. Конаржевский Ю.А. Педагогический анализ учебно-воспитательного процесса и управление школой. Москва : Педагогика, 1986. 144 с.
4. Учитель-методист – наставник стажера : книга для учителя / Под ред. С.Г. Вершловского. Москва : Просвещение, 1988. 144 с.